

BEWAAR HET PAND

Uitgave tot bevordering van de handhaving der oude Gereformeerde beginselen

verschijnt eens in de veertien dagen

KOMMISSIE VAN REDACTIE

Ds. G. Blom, Meerkerk; Ds. H.C. van der Ent, Elburg; Ds. A. van Heteren, Werkendam; Ds. L.W. van der Meij, Alphen a/d Rijn; Ds. D. Slagboom, Doornspijk; Ds. M.C. Tanis, Sliedrecht-Centrum; Ds. M. Vlietstra, Zeist; Ds. P. van Zonneveld, 's-Gravenhage-Scheveningen; A. Beukers, Alphen a/d Rijn en Joh. van der Lee, Alphen a/d Rijn.

REDAKTIE:

Ds. G. Blom, Prinses Marijkeweg 13,
4231 BP Meerkerk. Telef. 01837 - 1357

ADMINISTRATIE:

A. Beukers, Toussaintplein 20, 2406 XL Alphen a/d Rijn, tel. 01720 - 74202, postrek. 70.43.50, t.n.v. de administrateur van „Bewaar het Pand” te Alphen a/d Rijn.

Abonnementsprijs f 10,- per jaar. Abonnementsprijs voor de Verenigde Staten en Canada 5 dollar per jaar. Advertenties f 0,25 per mm. Bij kontrakt korting.

MEDITATIE

De God des heils wil mij ten Herder wezen

De HEERE is mijn Herder, mij zal niets ontbreken.

Psalm 23.

Psalm 23 is ongetwijfeld één van de meest bekende en ook geliefde psalmen. Bij hoeveel ziek- en sterfbedden zou ze al niet zijn gelezen? En geen wonder! Deze psalm ademt liefde, vrede, vertrouwen, blijdschap in God. Met zijn God weet David zich altijd en overal gelukkig. In de woestijn van deze wereld is de Heere hem een Herder, die voor weide en water zorgt. En niet karig, maar mild en overvloedig. In een dal van schaduw des doods wordt hij door de stok en de staf van zijn Herder vertroost. Als de vijanden hem achtervolgen richt de Heere hem een tafel aan, waarbij olie en wijn niet ontbreken. En hij zal in het huis des Heeren blijven in lengten van dagen om het goede en de weldadigheid van zijn God te genieten, totdat zijn Herder hem zal overbrengen in de hemelse weiden.

Wat zijn de schapen van de Goede Herder toch gelukkig te prijzen! O nee, van die schapen zelf valt niets goeds te zeggen. Er was almachtige genade voor nodig om tot de kudde van deze Herder te worden toegebracht. En daarna? Wat zijn ze zwak en weerloos en eigennuttig en dwaalziek. Onbedacht verliezen ze de Herder uit het oog. Door eigen schuld komen ze in gevaar. En ze roepen: "Heere, help mij, want ik verga!" Maar de Herder verliest Zijn schapen, ook Zijn afgedwaalde schapen niet en nooit uit het oog. Hij zoekt ze weer op, neemt ze op Zijn schouder en brengt ze weer terecht. En het verloren, maar nu weer gevonden schaap jubelt: "Ik heb lief, want de Heere hoort mijn stem, mijn smekingen; want Hij neigt Zijn oor tot mij; dies zal ik Hem in mijn dagen aanroepen." De vijanden verschrikken gedurig het hart van Gods kinderen. Ze zien op het geweld en de macht van de tegenstanders en op eigen zwakheid en schuld. En ze vrezen: ik zal één der dagen door de hand van Saul omkomen! Ze voelen zich eenzaam en roepen: "mijn Steenrots, waarom vergeet Gij mij? Haast U tot mijn hulp en red!" Daar komt de Herder. Hij opent hun ogen en laat hen zien, dat Hij, die met hen is, meer is dan allen, die tegen hen zijn. Hij richt hun de tafel toe voor hun aangezicht tegenover hun wederpartijders. En ze weten zich veilig en roepen hun eigen ziel toe: "wat buigt gij u neder, o mijn ziel, en wat zijt gij onrustig in mij? Hoop op God, want ik zal Hem nog loven; Hij is de menigvuldige verlossing mijns aangezichts, en mijn God!"

Een schaap van Jezus' kudde wordt ziek, ziet de dood voor ogen. Banden des doods omvatten hem. Hij vindt benauwdheid en droefenis. Maar daar verschijnt zijn Herder, die Hem influistert, dat Hij Zijn leven heeft gesteld voor Zijn schapen, zodat zij niet verloren zullen gaan in eeuwigheid: "Ik ben de opstanding en het leven; die in Mij gelooft, zal leven, al ware hij ook gestorven!" En de schaduwen van de dood wijken; het licht der genade bestraalt hem, en hij zingt: "ik zal geen kwaad vrezen, want Gij zijt met mij;

dood, waar is uw prikkel? hel, waar is uw overwinning?"

Hoe dichterbij de schapen bij de Herder zijn, hoe meer ze van Hem ontvangen. Want waar de Herder Zijn voetstap zet, daar druipet het al van vet.

De Herder kent al Zijn schapen bij name. Hij kent hun toestand in elk opzicht. Hij weet heel nauwkeurig wat ze nodig hebben. Wanneer ze zo hoog bij zichzelf staan, dan weet Hij ze wel te vernederen. En als ze moedeloos zijn, dan weet Hij ze wel te vertroosten. Als ze menen zelf wat te kunnen, dan laat Hij ze hun zwakheid wel merken door ze teleur te stellen en beschaamd te maken. Maar ook: als zij zich onbekwaam gevoelen, dan geeft Hij hun moed en krachten.

Er zijn jonge lammeren bij de kudde: ook zogende schapen. De Herder weet het en Hij geeft ieder naar eigen behoefte. De kleingelovigen draagt Hij in groot geduld. Hij voedt ze met de melk van Zijn Woord en leert ze geestelijk staan en gaan. En de zogenden zal Hij zachtken leiden.

In bijzondere tijden geeft Hij bijzondere genade. Hij geeft kracht naar kruis! Hij is een algenoegzame God, een alles-vervullend Goed!

HEERE-JAWEH-JEZUS-GOEDE HERDER! Nooit naar waarde genoeg volprezen!

De Heere is mijn Herder! *Mijn Herder*, zegt David. Mogen we het David op goede grond nazeggen? Na-fluisteren misschien?

Buiten deze Herder wacht ons toch alleen maar ondergang en verderf. Gelooft u het echt? Dan die Herder te voet vallen: laat mij van Uw grote kudde toch ook een heel klein schaapje zijn! De Goede Herder is toch gekomen om te zoeken en zalig te maken, wat verloren was? Daarvoor gaf Hij Zijn eigen leven, Zijn eigen dierbaar bloed!

De Heere is mijn Herder, mij zal niets ontbreken.

Toch geen wonder, dat de Kerk in de bewondering zingt:

*Zo zullen wij, de schapen Uwer weiden,
In eeuwigheid Uw lof, Uw eer verbreiden,
En zingen van geslachten tot geslachten
Uw trouw, Uw roem, Uw onverwinn'bre krachten.*

Ds. M. Vlietstra.

Van de administratie

In de afgelopen 14 dagen konden we weer 10 nieuwe abonnees inboeken. Dat deed ons goed. Aan giften ontvingen we f 27.-.

Voor dit alles onze hartelijke dank.

Adm. Bewaar het Pand: A. Beukers, Toussaintplein 20, 2406 XL Alphen a.d. Rijn, tel. 01720-74202, giro 704350.

Van de Redactie

Nog even over de *ontmoetingsdag te Kampen* op 25 augustus j.l. Wat toen besproken en gezongen werd, werd op de band opgenomen. Door een mankement bij het opnemen door de koster van de kerk, buiten zijn schuld, ontbreekt er een gedeelte van de middagsamenkomst op de band die hij mij gaf. Het is mogelijk dat een bezoeker voor zichzelf alles heeft opgenomen. Als dat het geval is zou ik dat graag van hem willen horen. Er is name-

lijk een koster van een onzer kerken, die gewoon is via de kerkteléfono te laten horen wat de bezoekers op de dag zelf konden horen. Hij heeft zelf ook een band waarop een gedeelte wordt gemist. Ik beloofde hem via ons blad te proberen contact te krijgen met iemand die over een volledige band beschikt, als die er is. De kosten zullen gaarne worden vergoed. Wie kan en wil helpen? Met belangstelling zie ik naar reacties uit.

B.

De dienst en de voorbereiding

Allerlei vragen kunnen op een predikant aankomen. Het kunnen ook vragen zijn over zijn werk. Zijn werk in de gemeente en ook voor de gemeente. Tot het laatste behoort als vanzelf het preekwerk. Op zich een regelmatig terugkerend feit. Immers elke zondag wordt verwacht het voorgaan in de dienst des Woords en dan moet het Woord verkondigd worden. Een heel gebeuren. Een hele werkelijkheid. Want de predikant staat niet voor een vergadering. Dat wil natuurlijk niet zeggen, dat in een vergadering alles gezegd mag worden. Ook daar dient verantwoordelijkheid te worden. Maar niets in de samenleving, hoe belangrijk het ook moge zijn, is vergelijkbaar met het werk wat op de zondagen geschiedt en vanzelf ook tijdens de diensten op andere gestelde dagen. Preken is een rijk werk, maar ook een zeer verantwoordelijk werk. De apostel schrijft in de Hebreënbrieff: "zij waken voor Uw zielen, als die rekenschap geven zullen". De voorgangers, de ambtsdragers worden geroepen tot verkondiging van het Woord Gods. Zij moeten vermanen, troosten, leiding geven in en door de prediking. Zielszorg moet blijken. En dat alles niet op eigen gezag. Ze zijn er toe geroepen en daarom moeten ze er ook rekenschap van geven.

De zielen van hun gemeente worden van hun hand geëist. Ezech. 3 : 18. Het is daarom geen kleine zaak om ambtsdrager te zijn. Luther vreesde niemand, maar zijn knieën knikten, als hij de kansel te Wittenberg beklom. Ditzelfde weten we van Calvijn. Van hem is ook bekend, dat hij, gegrepen door de Geest, een teer dienstknecht van God was, die dikwijls weende op de kansel om van Christus' wege het Woord uit te dragen.

Wie de kansel beklimt, moet weten, dat hij een geroepene is. Achter hem moet staan de Heere als Zender. Nu is het dienstwerk veelzijdig, maar het preekwerk is wel het belangrijkste. Het voorgaan in de gemeente. De Heere zegt, en dat is de opdracht: Predik het Woord. Natuurlijk geldt die opdracht ook op de dagen der week. In alle werk waartoe men geroepen wordt.

Altijd en overal moet het Woord spreken. Voor de diensten op zich is de voorbereiding niet gering. Dienaangaande werd de vraag gesteld: hoe lang bent U bezig met de voorbereiding voor de preek? Daar er zeker ook onder ons zijn, die het willen weten, wordt in ons blad op die vraag ingegaan. Het aantal uren besteedt aan de voorbereiding is niet gering. Ik ben niet met één of twee uur klaar. Dit is op zich onmogelijk. Immers elke tekst is geladen. Veelzeggend. Daarbij staat elke

tekst in een verband. En dat verband dient nagegaan te worden. Ook kunnen er teksten zijn, die konteksten hebben en die moeten ook bij het onderzoek betrokken worden. Wie nu spoedig met de tekst klaar is, graaft nooit diep. Men acht het niet nodig. De liefde tot het Woord en de gemeente is dan maar oppervlakkig aanwezig en men werkt met eigen weten en vondsten. Het graven in het Woord vraagt tijd, inspanning en wijsheid. Men moet weten hoe er gegraven moet worden. Men moet weten welke schatten er in de tekst liggen. Vandaar dat in de verkondiging de tekst moet spreken en de inhoud ervan moet schitteren. Dit vraagt voor alle dingen veel gebed. Vandaar dat de studeerkamer ook een bidvertrek moet zijn. In de studeerkamer worden wekelijks vele uren doorgebracht. In één dag komt men niet klaar met de twee preken. Ook niet na veel dienstjaren? Beslist niet. Men krijgt het niet gemakkelijker. Neemt men het gemakkelijker, de schadelijkheid daarvan zal blijken. En is men klaar na een zekere afronding? Men blijft met de preek bezig tot op de kansel. Als het goed is biddend. En na de dienst? Ook dan blijft het dienstwerk spreken. Het bloed van Jezus Christus blijft onmisbaar voor het dienstwerk en de Heilige Geest tot lering, leiding en verlichting. Gods knechten blijven leven bij het vers: "Doe bij Uw knecht weldadigheid o Heer", opdat ik leev' Uw woorden moog' bewaren, en dat Uw Geest mij ware wijsheid leer', mijn oog verlicht' de nevels op doe klaren; dat mijne ziel de wond'ren zie en eer', die in Uw wet alom zich openbaren".

En dat niet alleen voor de bediening, voor de gemeente maar ook voor zichzelf, want hoe rijk het ook is te staan in de bediening geen predikant wordt zalig omdat hij in het ambt staat.

Een schotse theoloog uit het verleden schrijft: Men kan menen, dat het begripen en met anderen spreken genoeg is om ons hemelsgezind te maken. Zo ligt het echter niet. Wie zijn ze, die hier het grootste gevaar lopen? De dienaren van het Evangelie. Diegenen dus die anderen moeten opbouwen en onderwijzen. Uitgerend zij moeten er uitermate beducht voor zijn om niet in deze strik te vallen. Hoe gemakkelijk kunnen zij zich niet misleiden. Het is hun ambt; dagelijks te lezen, te denken, te praten en te leren aangaande hemelse dingen. Wat is dan het gevaar? Het er mee bezig zijn tot grond verklaren. Maar bouwstof verzamelen is nog geen bouwen.

Men kan manna voor anderen verzamelen en er zelf niet van eten, er zelf niet van genieten en zich daarmee niet verkwikken. Iemand kan op zijn kamer mooie goede en nauwkeurige kaarten vervaardigen van landen, die hij nooit heeft gezien. Men kan zo ook anderen de vreugde van de hemel beschrijven en voorstellen en toch met het hart er van verwijderd te zijn. Men kan het hemelse licht aanprijzen, wat de eigen ziel niet verlicht. Wat een schone rijke heerlijke woorden sprak Bileam in zijn profetieën. Hoe ver was hij verwijderd van de zin en de geest ervan. Verkondigers van het Evangelie hebben een in dit opzicht zeer gevaarlijke verzoeking te bestrijden. Over de hemel te lezen en te preken, lijkt op het denken en het spreken wat de wereld doet. Juist deze gelijkvormigheid misleidt ons gemakkelijk. Het is toch de beklagenswaardige manier van sterven, als men verhongert wanneer het brood op tafel ligt. Als men daarbij de gedachte koestert, dat het genoeg is, wanneer men dit dagelijks doet, ofschoon men er zelf tot verkwikking van de ziel niet van eet. Daarom ook dient er veel en aanhoudend gebed te zijn voor de dienaren, opdat God hun de hemelse boodschap in de mond legge om zelf daarin delend, anderen te leiden. Zalig de dienaar die zelf ook steeds bezig is. Met zichzelf in de voorbereiding. Voor de dienst en tijdens de dienst.

Voor de aandacht komt het rijke, inhoudvolle, sprekende vers: "k Heb and'ren al de rechten van Uw mond, met lust verteld, hen vlijtig onderwezen, uit al de schat van 't grote werelrond is nooit die vreugd in mijn gemoed gerezen, die 'k steeds in Uw getuigenissen vond, door mij betracht en and'ren aangeprezen", Heil de dienaar, die zeggen

kan: bij deze zaak, bij deze werkelijkheid mag ik leven, wil ik leven en daarin ligt het vermaak van mijn geest.

Dan zijn uren van voorbereiding geen verloren uren. Dan gaat het Woord, de tekst door de ziel heen en is het hart ook betrokken bij de prediking. En heeft men dit alles in eigen hand? Neen! Vandaar het voortdurend gebed tot de Heilige Geest:

"Doe wel bij Uw knecht, dat ik leve en Uw Woord beware, ontdek mijn ogen dat ik aanschouwe de wonderen van Uw wet".

Ds. M.C. Tanis.

Nederlandse Geloofsbelijdenis

14

Engelen en duivelen.

Nog één maal houdt artikel 12 ons bezig. Na de schepping aller dingen wordt onze aandacht gericht op de schepping der Engelen en de val van een gedeelte van hen, die tot duivelen geworden zijn.

Naar twee kanten is het goed, dat daar niet aan voorbijgegaan wordt. Enerzijds was er in de tijd van de opstelling van de Nederlandse Geloofsbelijdenis de engelen-verering door de Roomse Kerk. Deze gaf aanleiding tot allerlei vreemde en fantastische voorstellen van de engelen, zoals die tot in onze tijd onder de Rooms en gevonden worden. We behoeven maar te denken aan de engelen-figuren op prentjes uit deze kring. Anderzijds was en is er de ontkenning van het bestaan der Engelen. Vooral vandaag zijn er niet weinigen, die op een zwevende manier over de werkelijkheid van deze geestelijke wezens spreken. Men wijst daarbij bijv. op de geschiedenis van de opstanding van Christus, waar bij Mattheus van een engel gesproken wordt en bij Marcus van een jongeling bij het graf.

Artikel 12 belijdt op een sobere wijze naar de Schriften van engelen en duivelen. Zo komt ook hier het reformatorisch belijden uit, dat vreest voor alle onschriftuurlijke voorstellingen en tegelijkertijd, wat Gods Woord wél leert, in eenvoud belijdt tot onderwijs en troost van het levend geloof.

Schepping der Engelen.

Over de schepping der Engelen wordt in Gods Woord niet veel gezegd. Wat er echter van staat is voor ons genoeg. Zo worden de Engelen in de scheppingsgeschiedenis niet apart genoemd. Zij zijn er wél in besloten. Voor wie Gods Woord verder kent. Zo kunnen we zeggen dat we in Genesis 2 : 1: "...alzo zijn volbracht de hemel en de aarde en al hun heil" een duidelijke aanwijzing voor hun schepping hebben.

Een belangrijke tekst in dit verband is vooral Colossenzen 1 : 16. De apostel Paulus heeft in deze gemeente te maken met dwaalgeesten, die de heerlijkheid van Christus te kort doen.

Hij getuigt nu tegenover hen én tot onderwijs van de gemeente van de alles-beheersende waarde en betekenis van Christus "Dewelke is het Beeld des onzienlijken Gods, de Eerstgeborene aller creaturen" Hij staat boven alle schepselen! Dan spreekt Paulus van de schepping van alle dingen "want door Hem zijn alle dingen geschapen, die in de hemelen en die op de aarde zijn, die zienlijk en die onzienlijk zijn, hetzij tronen, hetzij heerschappijen, hetzij overheden, hetzij machten...". Duidelijk is hier sprake van de schepping ook van het "onzienlijke". De Engelen zijn onstoffelijke, onzienlijke wezens.

Zo wordt het hier ook kort beleden "Hij — God — heeft ook de Engelen goed geschapen..." Over de bijzonderheden van die schepping wordt verder niets gezegd. Er wordt ook gezweven van de dag, waarop deze plaats vond.

Men veronderstelt, dat de Engelen op de eerste dag geschapen zijn. Vaak wordt dan gewezen op een passage uit het boek Job. "waarop zijn haar grondvesten nedergezonden, of wie heeft haar hoeksteen gelegd? Toen de morgensterren te zamen vrolijk zongen en al de kinderen Gods juichten" (Job 38 : 6 en 7). Het bekende boekje van Hellenbroek gebruikt, als het over de eerste

dag gaat, het woord "waarschijnlijk". Walaëus, een van de theologen ter Dordtse Synode geeft ook nog een andere reden "want gelijk de mens toen deze wereld pas voltooid was, terstond daarin geplaatst is, zo is het ook geheel passend, dat zij — de Engelen —, toen hun woonstede gereed was gemaakt, terstond als inwoners daarbij gevoegd zijn". Het kán zo zijn.

Calvijn schreef echter eem opmerkelijk woord in de Institutie: "Waartoe dient het om angstig na te speuren op de hoeveelste dag, behalve de sterren en de planten, ook de andere meer verborgen heirscharen geschapen zijn?laat ons bedenken, dat hier, evenals in de gehele leer van de godsdienst, één regel van bescheidenheid en matigheid moet in acht genomen worden, namelijk deze, dat wij over duistere zaken niets anders moeten spreken of gevoelen, of ook begeren te weten, dan wat in Gods Woord ons meegedeeld is".

Gods zendboden

Van de Engelen is overeenkomstig Gods Woord veel te zeggen. We lezen daar van bepaalde eigenschappen die zij hebben. Zij hebben begeerten (1 Petrus 1 : 12" ..in welke dingen de engelen begerig zijn in te zien"), zij verheugen zich over de zondaar, die zich bekeert (Lucas 15 : 10), zij kunnen spreken (de talen der engelen, 1 Corinthe 13 : 1). Ook spreekt Gods Woord over de grote verscheidenheid der Engelen: serafijnen enz. Er is ook een groot getal. We vernemen uit datzelfde Woord ook van hun taak. Zij worden gediensstige geesten genoemd. Zij dienen God. Zij loven Hem en verheerlijken Zijn deugden. Zij voeren Zijn besluiten uit.

Hier worden ze genoemd: Gods zendboden. God zendt hen uit tot wat Hij naar Zijn welbehagen van hen wil. Hij staat achter hun taak en werk. Het is hún lust om op Zijn wenk te staren.

Zo heeft Hij hen uitgezonden onder de Oud-Testamentische bedeling om Zijn heilswerk te dienen in het komen van Christus. Het voorbeeld van Jacob is bekend. Als hij vlucht voor Ezau, verschijnt de Heere hem in een droom, ziet hij de hemelen geopend en de engelen Gods afdalend en opklimmend. Het gaat daar ten diepste om Christus, in Wie de hemel geopend wordt voor verloren mensenkinderen. Om Hem wordt Jacob onder engelen-bewaring gesteld, zoals ook de Kerk des Heeren.

In de Nieuw-Testamentische tijd verschijnen de Engelen om Christus te dienen. Vóór en bij Zijn geboorte, in Gethsémané, bij Zijn opstanding en Hemelvaart. Het is werkelijk "dienst", die zij verrichten. Zij kunnen niet verzoenen. Zij kunnen het werk van de Middelaar niet doen. Hoe komt het niet openbaar in Gethsémané. "En van Hem werd gezien een Engel uit de hemel, die Hem versterkte". Die Engel nam het werk van Christus in Zijn vernedering niet over, maar versterkte Hem tot het doen van zijn werk.

Tot dienst van de uitverkorenen.

De Engelen dienen de uitverkorenen. Zij zijn hun tot bescherming in de strijd, die zij hier kennen. Zij worden gebruikt tot hun zaligheid. Zij brengen de gelovigen naar de hemel bij hun sterven. Zij vergaderen op de jongste dag de uitverkorenen om hen naar ziel en lichaam te doen delen in de eeuwige zaligheid.

Het is niet moeilijk om enkele voorbeelden in Gods Woord te noemen van de bescherming der Engelen in de strijd. Lot wordt beschermd als de mannen van Sodom tot hem opdringen (Genesis 19 : 10, 11) Jacob ziet de bescherming der Engelen, als hij het land der belofte nadert en de dreiging van Ezau dichtbij komt. Engelen ontmoeten hem "dit is een heirleger Gods" (Genesis 32 : 1 en 2). Petrus wordt bevrijd uit de gevangenis door de dienst van een Engel (Handelingen 12).

Zij dienen tot de zaligheid: een Engel des Heeren beveelt Filippus: "Sta op en ga heen tegen het Zuiden, op de weg, die van Jeruzalem afdalt naar Gaza, welke woest is". Zó zal het Woord van genade klinken tot de Moorman en gebruikt worden tot zijn zaligheid. Oók in een andere zin is de dienst der Engelen gericht op de zaligheid van het volk van God. Zo volvoeren de Engelen de gerichten Gods tot behoud van Gods volk. Denk aan

de Engel die het leger der Assyriërs verslaat ter verlossing van het benauwde Juda en op het gebed van de Godvrezende koning Hizkia. Het is een Roomse fantasie dat iedere gelovige zijn bijzondere beschermengel heeft. Daar weten we vanuit Gods Woord niets van. Menigten van Engelen heeft God besteld voor de Zijnen. Psalm 92 maakt de Heere vandaag nog waar: "Want Hij zal Zijn Engelen van u bevelen, dat zij U bewaren in al Uw wegen". Het is de troost van de Kerk, dat de Heere hen door middel van de Engelen wil bewaren. Door wie en door hoeveel de Heere dat doet is Zijn welbehagen. Het gaat om Zijn genade en eer. Temidden van de op-demens-gerichte voorstellingen van Rome moet bedacht worden, hoe grote troost hier Gods kinderen onthouden wordt.

Duivelen.

Ons artikel gaat vrij breed in op de val van een gedeelte van de geschapen Engelen: "van welke sommigen van die uitnemendheid, in dewelke hen God geschapen had, in het eeuwige oordeel vervallen zijn..."

Duidelijk is het dat het hier gaat om een val, die gebeurd is ná de schepping en vóór de val van de mens in het paradijs. Sober wordt daarvan in het Woord Gods getuigd, hoe breed en verschrikkelijk de gevolgen ons ook beschreven worden. De belangrijkste plaatsen zijn: 2 Petrus 2 : 4 en Judas: 6. De gevallen Engelen hebben "hun beginsel" niet bewaard. De kanttekeningen van de Staten vertaling zeggen hierbij: "hun eerste staat, waarin zij naar Gods evenbeeld geschapen en in de hemelse gelukzaligheid met de goede engelen gesteld waren". Hoogmoed tegenover God deed hen in opstand tegen God komen. Op een andere plaats wordt gezegd van de aanvoerder van deze gevallen Engelen, de duivel, dat hij "niet in de waarheid is staande gebleven". Die waarheid was er waar God was en de rechte verhouding gesteld had. Met die plaats is hij en de zijnen niet tevreden geweest. Hij en zij wilden niet staan ónder God maar náást of liever bóven Hem. Zij zijn gestoten in de plaats des verderfs, van waar de strijd tegen Christus en de Zijnen gestreden wordt. Zij worden daar bewaard tot die dag dat zij samen geworpen worden in de poel des verderfs, die eeuwig brandt.

We komen in dit artikel een uitdrukking tegen, die wellicht vragen oproept. Het gaat dan over de Engelen, die staande zijn gebleven. Van hen wordt gezegd dat zij "door de genade Gods in hun eerste staat volhard hebben en staande gebleven zijn". We moeten hier bij het woord "genade" niet denken aan schuldvergevende genade, zoals wij dat woord meestal gebruiken. Het gaat hier meer om "bewarende genade". Hun staande blijven is te danken aan Goddelijk welbehagen. God had hen uitverkoren tot de dienst van Hem en van de Zijnen. Zo krijgt God de eer, ook in de bewaring van deze Engelen. Overigens zij ieder gekant tegen alle spitsvondige redeneringen bijv. over de Engelen én over Christus als Middelaar. Christus is het Hóófd der Engelen. De Héere der Engelen. Hij heeft daar het recht op krachtens Zijn Middelaarsdienst. Het lijkt mij echter niet juist om van Hem als de Middelaar der Engelen te spreken.

...als moordenaars loerend..

De Nederlandse Geloofsbelijdenis spreekt in dit artikel maar niet óver de duivelen, alsof het alleen om een stukje dogmatiek gaat met als onderwerp: de duivelen. Het zou geen geloofsbelijdenis zijn, als dat waar was. Het geloof belijdt, wat die duivelen betekenen in het leven van de Kerk des Heeren en van de ware gelovigen. Hier komt de strijd openbaar vanwege de boze geesten, de geestelijke strijd door en tegen de duivelen. We lezen ervan: "De duivelen en boze geesten zijn alzo verdorven, dat zij vijanden Gods en alles goeds zijn; naar al hun vermogen als moordenaars loerende op de Kerk en ieder lidmaat van die om alles te verderven en te verwoesten door hun bedriegerijen..."

Als moordenaars loerende... De satan wordt door de Heere Jezús Zelf de mensenmoordenaar van de beginne genoemd: Johannes 8 : 44. Daar wordt ook het verband gelegd tussen dat mensenmoordenaar-zijn en de onwaarheid, de leugen. We zien het ook in dit

artikel: de duivelen loeren als moordenaars.. door hun bedriegerijen. Het gaat hier ook niet alleen om de aanvoerder. Al de medegenoten van de satan zijn ook moordenaars. In het paradijs is de satan al zo openbaar gekomen. Door de verleiding der zonde, door de leugen heeft hij het menselijk geslacht meegevoerd in de dood. Zo komen én hij én zijn compagnons uit de wereld van alle tijden. Zij zenden de leugengeest uit in de mensen om steeds verder van God af te voeren.

Zij heersen in het hart en leven van de kinderen der ongehoorzaamheid. Dát geldt niet voor de Kerk des Heeren, voor God kinderen. Zij zijn uit de klauwen van de vorst der duisternis gerukt. Maar hoe actief blijven de duivelen juist tegen de Kerk en de levende lidmaten! Zij zijn moordenaars als ze de kans willen bezetten. Daar moet niet het Evangelie van vrije genade geprekeet worden, maar een evangelie naar de mens. Moordenaars zijn ze door de aanvallen op Gods eigen kinderen. Door het verleiden tot de zonde.

Door de influisteringen van binnen. Zo benauwen en verwarren zij. Zo trachten zij hét leven te ontnemen. Zo staan Gods kinderen telkens weer in de strijd, waarin de duivelen schijnen te overwinnen.

Tóch... het is maar schijn! Er staat hier, dat die boze geesten "naar al hun vermogen" zo bezig zijn, als moordenaars loerende. Hun vermogen is niet gering. Maar boven hen staat God. Hij regeert ook over de duivelen. Hij laat het toe dat zij de Zijnen benauwen, maar oefent hen langs die weg in én door die strijd. De duivelen hebben het verloren van Gods Zoon op Golgotha. Daarom zullen Gods kinderen niet met hen verloren gaan. In Hem zijn zij meer dan overwinnaars!

Dwalingen.

Aan het einde van dit artikel worden twee dwalingen genoemd, die betrekking hebben op de geestelijke wereld. Allereerst worden hier de Sadduceeën, bekend uit de evangeliën, gememoreerd. Zij loochenden het bestaan van de Engelen. Zij zouden alleen maar krachten van God zijn, geen werkelijk bestaande wezens. Dan wordt gewezen op de Manicheeën, die leerden dat de boze geesten er altijd geweest zijn. Naast het goede is het kwade er eeuwig geweest.

Mogelijk zegt iemand: hebben we met zulke dwalingen vandaag nog te maken? Laten we ons niet vergissen! Zeker als het over de Sadduceeën gaat mag het sein vandaag wel op rood staan!

Er zijn helaas maar al te veel "vrijzinnigen", die het bestaan van Engelen en duivelen in twijfel trekken. Het ergste is dat het voorgesteld wordt op een manier, die niet zo gemakkelijk onderkend wordt. De Sadduceeën uit de tijd van Jezus' omwandeling, de vrijzinnigen van een ver verleden, loochenden openlijk het bestaan van de Engelen, maar vandaag wordt het verhúld gezegd.

Hier wordt gewaagd van: "wij verwerpen en verfoeien..." Het gaat om een hartgrondig verwerpen.

Het raakt de eer van God en eigen zaligheid!
D. Slagboom.

Noach's Geloofsgetuigenis

2.

"Door het geloof heeft Noach, door Goddelijke aanspraak vermaand zijnde van de dingen die nog niet gezien werden, en bevreesd geworden zijnde, de ark toebereid tot behoudenis van zijn huisgezin; door welke ark hij de wereld heeft veroordeeld, en is geworden een erfgenaam der rechtvaardigheid, die naar het geloof is".

Hebr. 11 : 7.

Wat hield die Goddelijke aanspraak in? God heeft Zijn gedachten aan Noach bekend gemaakt. Zijn raadsbesluit aangaande de toekomst der wereld. In Genesis lezen we de "alleenspraak" van de HEERE, dat God zegt dat Hij de boosheid ziet. Die is menigvuldig geworden op de aarde. Er is enkel zonde en ongerechtigheid onder de menskinderen. Dát is Zijn Goddelijke aanspraak: van en aan de mens deugt er niets. En dat is niet slechts een constatering. Want het berouwde de

HEERE dat Hij de mens op de aarde gemaakt had. Het smartte Hem aan Zijn hart. Dat laat ons duidelijk zien hoe ernstig de ongerechtigheid is! O, wat heeft de zonde teweeggebracht! En de HEERE zeide: "Ik zal de mens, dien Ik geschapen heb, verdelgen van de aardbodem". Hij noemt de mens schepsel van Zijn hand. God neemt het scheppingswerk in aanmerking en zal daarover met Zijn oordeel komen. Hij heeft besloten met de zondvloed al wat leeft te verdelgen.

Dat moet ook de inhoud van de prediking zijn: het raadsbesluit van God. Wat vraagt dat van ons een ernst en trouw in het opkomen onder het Woord! Als zulke geweldige zaken van de eeuwige bestemming van de mens daarin worden ontvouwd. God is het niet verplicht aan ons, zondige Adamskinderen, nochtans komt Hij met Zijn boodschap van vrije genade. God maakte Noach bekend: "Het einde van alle vlees is voor Mijn Aangezicht gekomen." God ziet de verderving van de goddelozen al voor Zich. Het ligt vastbesloten in Zijn onveranderlijke raad. Maar in de toorn gedenkt God des ontfermens. Hij koestert gedachten des vredes. Want in die aanspraak geeft God Noach de opdracht, te werken aan Zijn behoud. "Maak u een ark van goferhout". Het bevel tot de bouw en een beschrijving van de ark. Deze opdracht, om aldus te werken aan zijn behoud, was voor Noach een roepstem tot bekering. Om door het geloof zijn zaligheid te bewerken, in de weg die God wijst. Daartoe aangespoord door de ernstige boodschap: "al wat leeft zal de geest geven, maar met u zal Ik Mijn Verbond oprichten".

Diezelfde aanspraak van Godswege komt ook tot ons. Is de eerste wereld vergaan door de zondvloed, de aarde die nu is, wordt ten vure bewaard voor de dag des oordeels. Zo wordt ook ons het oordeel verkondigd. De aarde en de werken daarop zullen verbranden. Al de goddelozen wacht het verderf. Nu klinkt naast de oordeelsaankondiging ook nog de roepstem tot bekering: "Wendt u tot Mij en wordt behouden!" In het heden der genade wordt de weg des geloofs ons voorgesteld. O, verhard uw hart toch niet. Versta wat tot uw eeuwige vrede dient. Hebt u het u waardig gemaakt dat u in dat oordeel moet omkomen? Door eigen schuld in dezelfde ellende en zo onbekeerlijk van hart? Als dat werkelijk uw nood geoorden is, kent u de verzuchting of er nog een weg is, om de welverdiende straf te ontgaan. Dat Noach de ark ging bouwen is te danken aan het genadig onderscheid dat God Zelf heeft gemaakt. In Christus ontfermt Hij Zich over zondaren. Hij is de Ark des behouds vanwege de verzoening die Hij heeft aangebracht. Omwille van dat Borgwerk worden al de Zijnen gered. Waar de aanspraak van God geheiligd wordt aan het hart, gaan ze het allen met Noach verstaan, dat het een eenzijdig werk van God is. God Die het oordeel brangt is de Enige Die van dat oordeel kan verlossen. Ook voor degenen die in de Ark Christus geborgen worden, gaat het niet buiten het oordeel om. Zij leren zich als vloekwaardige zondaren kennen. O, dan zal het een eeuwig wonder zijn als ik uit dat oordeel gered zal worden.

Waar de prediking verkondiging is van de volle raad Gods, zullen deze dingen niet ontbreken. Er moet ontdekkend gesproken worden, opdat de zondaar zichzelf als goddeloze zal leren kennen. De aankondiging van het oordeel moet gepaard gaan met bevel van geloof en bekering. De enige weg des behouds moet aangewezen in de Borg en Middelaar Jezus Christus. In zulk een prediking is ook plaats voor de volheid van de Zaligmaker, voor zondaren die alles hebben verzondigd. Is het niet een wonder, als zo die Goddelijke aanspraak tot ons komt? Is zulks een prediking u lief? Mag u de Woordverkondiging zien als aanspraak van Godswege dat die eeuwige dingen daarin worden ontvouwd? Heeft dat Woord beslag gelegd, zodat het een kracht Gods tot zaligheid mocht worden?

Wat is er in onze tijd veel prediking die niet aangemerkt kan worden als Goddelijke aanspraak! De Bijbel wordt gezien als een boek van mensen. Men loochent soms zelfs de heilsfeiten op de kansel. Er wordt veel oppervlakkige prediking gebracht waarin het

leven met de HEERE geen plaats heeft. Of men legt eenzijdig nadruk op de liefde Gods. Jezus is gestorven, geloof dat en het komt in orde! Hoe belangrijk is het, dat Gods Woord recht wordt gesneden. De verkondiging moet spreken van oordeel en vrijspraak. Dan wordt de mens niet gespaard. Gods genadewerk in Christus wordt verheerlijkt. Het is dan alsof God Zelf spreekt door middel van Zijn dienaren.

Zo werd Noach door die Goddelijke aanspraak vermaand. Het was niet een advies, dat hij naast zich neer kon leggen. Ach, hoe velen denken dat ze vrijblijvend de prediking van Gods genade kunnen beluisteren! Het is een vermaning: als we leven zonder God zullen we eeuwig omkomen. Als we sterven, zoals we geboren zijn, gaan we verloren. De HEERE vermaant: bekeert u tot Mij met uw ganse hart. Die vermaning is nodig omdat we van God zijn afgevalen. Gelijk ouders hun ongehoorzame kinderen vermanen. Dan moet er verandering komen in hun gedrag en houding. We hebben Gods vermaning nodig, om tot inzicht te komen, dat we die oordeelsdag tegemoet reizen. Hoe zullen we zonder verschrikken voor God verschijnen, als we geen Borg hebben voor onze ziel? O mijn ziele doorziet gij uw lot, hoe zult gij rechtvaardig verschijnen voor God? Laat u vermanen, opdat u met Noach een bouwer van de ark mag worden.

In dat Woord Gods tot Noach ligt de grond en oorsprong van zijn werkzaam geloof. Aan de gave van het ware geloof ligt een Goddelijke openbaring ten grondslag! Onderzoek uzelf: waarop is uw geloof gegrond? Mag u het aanwijzen in Gods Woord? Daarmee ben ik door U aangesproken. Dat woord kwam als een vermaning met kracht tot mijn ziel, zodat ik er niet meer onderuit kon. Dan wordt het een heel persoonlijke zaak. Hebt u zich zo wel eens aangesproken gevoeld door God Zelf? In die weg wederbaart de HEERE. Er komt geloof en bekering. Door Zijn Woord en Geest werkt Hij een leven dat naar God gaat vragen. Waarin men uitroept: wat moet ik doen om zalig te worden? De HEERE vermaant immers: zonder geloof is het onmogelijk Gode te behagen?

Er is veel "geloof" dat berust op menselijke alleenspraak in plaats van op de Goddelijke aanspraak. Een mens kan zo praten bij zichzelf, gelijk Naäman. We willen zelf onze weg uitstippelen. Wat kunnen we ons veel inbeelden, en het een vaste grond geven met de gedachte: dat kan toch niet van mezelf zijn? Het gaat om Gods aanspraak. De grond voor het ware geloof ligt buiten ons, in Gods openbaring. En dat geldt niet minder de voortgang in het geestelijke leven. In het leven des geloofs wordt men gedurig op Gods Woord gefundeerd. In het Woord vinden ze de bevestiging van hun geloof. Calvin zegt ergens van Gods kinderen: "Ze kunnen leven noch ademen in het geloof, zonder de Goddelijke openbaringen aan hun ziel". Geldt dit ook u? Dan is er begeerte dat God u nog eens aanspreekt; dat u persoonlijk vermaand mag worden. Dan gaan zij, gelijk Noach, door het geloof bouwen aan de ark.

Scheidam, Ds. J.P. Boiten.

Uit 'De Bergrede I' dr. D. Martyn Lloyd-Jones

Elke keer dat ik bij mijzelf een reactie van zelfverdediging, of een gevoel van irritatie, van gekwetsheid ontdek, of voel dat mij pijn gedaan is, dat ik slecht behandeld ben en onrecht lijd - zodra ik voel dat dit defensieve mechanisme in werking treedt, moet ik mezelf rustig onder handen nemen en de volgende vragen stellen: 'Waarom precies brengt dit me mijn stuk? Waarom ben ik hierdoor gekwetst? Waar gaat het mij nu precies om? Ben ik werkelijk bezorgd om een algemeen principe van recht en gerechtigheid? Ben ik nu werkelijk ontroerd en verontrust omdat ik een oprecht doel nastreef, of, en laat ik dat maar eerlijk onder de ogen zien, gaat het mij slecht om mijzelf? Gaat het alleen om die verschrikkelijke, vuile zelfzuchtigheid, dat eigenbelang, die ziekelijke toestand waarin ik ben terecht gekomen? Is het slechts een ongezone en akelige hoogmoed?' Als we in deze zaak de overwinning willen behalen

is zulk zelfonderzoek van essentieel belang. We weten dit allemaal uit ervaring. Het is zo gemakkelijk om dit op een andere manier te leggen. We moeten naar de stem die binnen in ons spreekt luisteren. En als die stem zegt: 'U weet natuurlijk heel goed dat het alleen om uzelf gaat, om de vreselijke hoogmoed, die bezorgdheid over uzelf en reputatie en uw eigen belangrijkheid en grootsheid' als dat het is, dan moeten we dat toegeven en belijden. Natuurlijk, dat zal bijzonder pijnlijk zijn; en toch, als we het onderwijs van onze Heere willen naleven zullen we zulk een proces moeten doorleven. Het gaat om het afwijzen van het eigen ik, het gaat om de zelfverloochening.

Iets anders, ook op een praktisch niveau, ook van het allergrootste belang, is dat we moeten beseffen in hoeverre het eigen ik uw leven beheerst. Heeft u ooit geprobeerd dat te doen? Onderzoek uzelf en uw leven, uw dagelijks werk, de dingen die u doet, de contacten die u met mensen moet leggen. Denk eens even aan de mate waarin het eigen ik daarmee te maken heeft. Het is een vreselijke en verbazingwekkende ontdekking te zien hoezeer eigenbelang en zelfzuchtigheid daarbij betrokken zijn, ja, ook in het prediken van het Evangelie. Dat is een vreselijke ontdekking. We willen het goed doen. Waarom? Voor Gods eer of voor onze eigen eer? Al de dingen die we zeggen en doen, zelfs de indruk die we wekken als we mensen vluchtig ontmoeten; waar gaat het ons dan werkelijk om? Als u het geheel van uw leven onderzoekt, niet alleen uw daden en uw gedrag, maar ook uw kleding, uw uiterlijk, alles, dan zal de mate waarin deze ongezone houding van het eigen ik binnentreedt u verbijsteren.

Maar laten we nog een stap verder gaan. Ik vraag me af of we ooit de mate beseft hebben waarin de ellende en de moeilijkheden in ons leven veroorzaakt worden door één ding, en één ding alleen, namelijk het eigen ik. Kijk maar eens terug op de vorige week. Overdenk en roep maar weer eens de momenten of de perioden van verdriet en spanning in uw gedachten. Denk eens terug aan uw lichtgeraaktheid, uw slechte humeur, de dingen die u gezegd en gedaan heeft waar u zich nu voor schaamt, de dingen die u werkelijk verontrust hebben en u uit balans gebracht hebben. Bezie ze maar, één voor één, en u zult verbaasd ontdekken dat dit bijna allemaal teruggevoerd kan worden tot deze kwestie van het eigen ik, deze gevoeligheid het over uzelf gaat, dit gadeslaan van het eigen ik. Er is geen twijfel aan. Het eigen ik is de belangrijkste oorzaak dat de mens zich in dit leven ongelukkig voelt.... Ach, zegt u, 'maar het is niet mijn schuld; iemand anders heeft de schuld'. Goed dan; onderzoek uzelf en die ander en u zult zien dat die andere persoon waarschijnlijk zo handelde vanwege zijn eigen ik, en dat u dit zo erg voelt om dezelfde reden. Bezat u maar de juiste houding ten opzichte van die ander, zoals onze Heere dat in het volgende vers leert, dan zou u met hem meevoelen en voor hem bidden. Uiteindelijk bent u het dus die schuldig is. Nu, praktisch gezien is het een heel goede zaak dit eens eerlijk en oprecht te bezien. Het grootste gedeelte van ons ongeluk en verdriet, en de meeste van onze problemen in dit leven en in onze ervaringen komen voort uit deze uiteindelijke bron en oorsprong, dit eigen ik.

Laten we nu echter eens naar een ander niveau gaan en dit op leerstellige wijze bezien. Het is een zeer goede zaak om het eigen ik eens op een theologische en leerstellige wijze te bezien. Volgens het onderwijs van de Schrift was het eigen ik de oorzaak van de zondeval. Als die er niet geweest was, zou de zonde nooit in de wereld zijn gekomen. De duivel was listig genoeg om de macht ervan te beseffen, en dus speelde hij daarop in. Hij zei: 'God is niet eerlijk tegen u; uw grief en wrok is gerechtvaardigd'. En de mens was het daarmee eens, en dat was nu de oorzaak van de zondeval. Als de val niet had plaats gevonden zouden nu ook de internationale conferenties om te proberen de problemen van de landen op te lossen, niet nodig zijn. En heel het probleem is nu het eigen ik en de hoogmoed.

Dat is nu het eigen ik gezien op een leerstellige wijze. Maar het eigen ik betekent altijd het trotseren van God; het betekent altijd dat ik mezelf op de troon zet en God niet, en daarom is het altijd iets dat mij van Hem scheidt.

Al die ongelukkige momenten in het leven worden uiteindelijk veroorzaakt door deze scheiding. Iemand die werkelijk die gemeenschap met God en met de Heere Jezus Christus kent is gelukkig. Het geeft niet of hij in een kerker zit, met zijn voeten vastgemaakt in de stok, of op de brandstapel staat; als hij die gemeenschap met God heeft is hij toch gelukkig. Is dat niet de ervaring van al de kerkvaders door de eeuwen heen? De uiteindelijke oorzaak van elke vorm van ellende en gebrek aan blijdschap is die scheiding met God, en de enige oorzaak voor het feit dat we van Hem gescheiden zijn is het eigen ik. Telkens als we ongelukkig zijn, betekent dit dat we op de één of andere wijze naar onszelf zien en aan onszelf denken in plaats van omgang met God te hebben. De mens was volgens de Schrift bestemd de Heere God lief te hebben met heel zijn hart, met heel zijn ziel, met heel zijn verstand, en met al zijn kracht. Het was de bedoeling dat heel de mensheid God zou verheerlijken. Daarom is elk verlangen om het eigen ik te verheerlijken en de belangen van het eigen ik te beschermen noodzakelijkerwijs zonde, omdat ik, in plaats van op God te zien en Zijn eer en heerlijkheid te zoeken, op mezelf zie. En dat is nu juist hetgene wat God in de mens veroordeeld heeft. Dat is nu wat onder de vloek en de toorn Gods leeft. En zoals ik het onderwijs van de Schrift opvat, betekent heiligheid uiteindelijk dit: verlossing van dit zelfzuchtige leven. Met andere woorden, heiligheid moet niet in de eerste plaats gezien worden in termen van daden, maar in termen van een houding ten opzichte van het eigen ik. De wezenlijke betekenis is niet dat ik bepaalde dingen niet doe en probeer andere dingen juist wel te doen. Er zijn mensen die nooit dingen doen die als zonde gezien worden; maar ze zitten toch vol hoogmoed. We moeten dit dus zien in termen van het eigen ik en onze verhouding tot onszelf. En we moeten nogmaals beseffen dat het wezenlijke van heiligheid is dat we met George Müller kunnen zeggen, dat we gestorven, volkomen gestorven zijn aan het eigen ik dat zoveel verwoesting in ons leven en onze ervaringen heeft teweeggebracht.

Nu, laten we tenslotte eens naar het hoogste niveau stijgen en het probleem van het eigen ik bezien in het licht van Christus. Waarom is de Heere Jezus Christus, de Zoon van God, ooit in deze wereld gekomen? Hij is uiteindelijk gekomen om het mensdom van het eigen ik te verlossen. Het zichzelf verloochenend leven wordt volmaakt in Hem uitgebeeld. Kijk nu eens naar Zijn komst uit die hemelse heerlijkheid naar die stal in Bethlehem. Waarom is Hij gekomen? Op die vraag is slechts één antwoord mogelijk. Hij dacht niet aan Zichzelf. Dat is nu de essentie van de verklaring van Paulus in Filippensen 2. Hij was die eeuwige Zoon Gods, en Hij was van eeuwigheid 'Gode evengeliek', maar daar dacht Hij niet aan, Hij hield daar niet aan vast en ook niet aan het recht Zijn heerlijkheid te vertonen. Hij vernederde en verloochende Zichzelf. De menswording zou nooit hebben plaatsgevonden als de Zoon van God het eigen Ik als het ware niet opzij gezet had.

Kijk ook eens naar Zijn zelfverloochenend leven hier op aarde. Hij zei vaak dat Hij de woorden die Hij sprak niet van Zichzelf sprak, en Hij zei van de daden die Hij verrichtte het volgende: 'De Vader, Die in Mij blijft, Dezelve doet de werken'. Zo vat ik het onderwijs van Paulus over de zelfvernederend aan het kruis op. Dit betekent dat Hij, de mens gelijk geworden zijnde, doelbewust Zichzelf van God afhankelijk maakte. Hij dacht totaal niet aan Zichzelf. Hij zei, 'O God, Ik ben gekomen om Uw wil te doen' en Hij was voor alles volkomen van Hem afhankelijk, voor de woorden die Hij sprak, voor alles wat Hij deed. Ja, zo diep vernederde de Heere Zichzelf. Hij leefde nog niet op de geringste wijze voor Zichzelf en op Zichzelf. En het argument van de apostel is, 'Want dat

gevoelen zij in u, hetwelk ook in Christus Jezus was'.

We zien dat natuurlijk op een volmaakte manier in Zijn dood aan het kruis. Hij was onschuldig en zonder zonde. Hij had nooit gezondigd of iemand iets kwaads gedaan, toch was het zo dat Hij 'als Hij gescholden werd, niet wedschold, en als Hij leed, niet dreigde, maar gaf het over aan Dien, Die rechtvaardiglijk oordeelt' (1 Petrus 2:3). Dat is het. Het kruis van Christus is het volmaakte voorbeeld en het Nieuwe Testament betoogt dat, als wij zeggen dat we in de Heere Jezus Christus geloven, en geloven dat Hij voor onze zonden gestorven is, dit inhoudt dat ons grootste verlangen moet zijn om aan onszelf te sterven. Dat is het uiteindelijke doel van Zijn sterven. Dus niet alleen dat ons vergiffenis geschonken wordt, of dat we van de hel gered worden. Maar het ging juist om een nieuwe mens, een nieuwe mensheid, een nieuwe schepping, en het **scheppen van een nieuw koninkrijk, bestaande uit mensen** zoals Hij. Hij is 'de Eerstgeborene onder vele broeders'. Hij vormt het voorbeeld. God heeft ons geschapen, zegt Paulus tot de Efezen: 'Want wij zijn Zijn maaksel, geschapen in Christus Jezus'. We zijn 'verordeneerd, den beelde Zijns Zoons gelijkvormig te zijn'. Dat is de taal van de Schrift. Zodat we dus kunnen zeggen dat de reden voor Zijn dood aan het kruis is dat u en ik gered zouden mogen worden en afgescheiden mogen worden van dat zelfzuchtige leven. 'Hij is voor allen gestorven' zegt de apostel nogmaals in 2 Korinthe 5. We geloven dat 'indien Eén voor allen gestorven is, zij dan allen gestorven zijn. En Hij is voor allen gestorven. Waarom? Hierom, zegt Paulus, 'Opdat degenen, die leven, niet meer zichzelf zouden leven, maar Dien, Die voor hen gestorven en opgewekt is'. Dat is het leven waar we toe geroepen zijn. Niet een leven van zelfverdediging, of gevoeligheid over het eigen ik, maar een zodanig leven dat we, zelfs als we beledigd worden, geen wraak nemen. Als we op de rechterwang geslagen worden, moeten we bereid zijn ook de andere wang toe te keren; als een man met ons rechten wil en onze rok wegneemt moeten we bereid zijn ook onze mantel te geven; als we gedrongen worden één mijl te gaan, zullen we twee mijlen gaan; als een man komt en iets van mij vraagt, dan mag ik niet zeggen: 'Dat is van mij'; ik zeg juist: 'Als deze man in nood verkeert en ik hem kan helpen, dan wil ik dat doen'. Ik ben met mezelf klaar gekomen, ik ben aan mezelf gestorven, en nu is mijn enige zorg de eer en heerlijkheid van God.

Dat is het leven waartoe de Heere Jezus Christus ons roept en Hij stierf opdat u en ik dat leven zouden kunnen leven. Gode zij dank dat het Evangelie voortgaat en ons ook vertelt dat Hij is opgestaan en dat Hij de kerk en iedereen die in Hem gelooft de Heilige Geest gezond heeft, met al Zijn herstellende en versterkende kracht. Als we proberen dit soort leven te leiden uit en van onszelf zijn we verdoemd. We zijn vervloekt voordat we beginnen. Maar met die gezegende belofte en dat aanbod van de Geest Gods om te komen en in ons te wonen en in ons te werken, is er hoop voor ons. God heeft dit leven voor ons mogelijk gemaakt. Als George Müller kon sterven aan George Müller, waarom zou dan een ieder van ons die christen is, op dezelfde wijze aan dat zo zondige eigen ik, dat tot zoveel ellende en ongeluk en verdriet leidt, kunnen sterven, het eigen ik dat uiteindelijk zo'n ontkenning inhoudt van het gezegende werk van de Zoon van God aan het kruis van Golgotha?

Dit is een gedeelte van een preek van dr. Lloyd-Jones; te vinden op de bladzijden 295-299 van zijn boek over de Bergrede.

B.

George Müller

In het tweede artikel over "De Bergrede I" van dr. D. Martyn Lloyd-Jones komt enkele malen de naam van George Müller voor. Onze lezers zullen wellicht vragen: wie was dat? We willen daar een kort antwoord op geven. Allereerst willen we aanhalen wat Lloyd-Jones op de bladzijden 292 en 293 van zijn boek schijft:

"De grote George Müller heeft eens een verklaring afgelegd die dit heel helder illustreert. (Het gaat over het eigen ik. B.). Hij schrijft het volgende. "Er is een dag gekomen dat ik stierf, stierf aan George Müller en zijn meningen, zijn voorkeuren, zijn smaken en zijn wil; stierf aan de wereld haar goedkeuring of afkeuring; zelfs stierf aan de goedkeuring of afkeuring van mijn broeders en vrienden; en sindsdien heb ik uitsluitend getracht om mijzelf te tonen als hebbende Gods goedkeuring". Dat is een verklaring die welzeer grondig overdacht mag worden. Ik kan me geen betere, geen meer toereikende samenvatting van het onderwijs van onze Heere in dit tekstgedeelte voorstellen dan deze. Müller werd in staat gesteld aan de wereld en aan haar goed- of afkeuring te sterven, te sterven zelfs aan de goedkeuring of afkeuring van zijn vrienden en zijn meest vertrouwde metgezellen. En de volgorde waarin hij dit alles plaatst, moet ons ook opvallen. Eerst is het de goedkeuring en afkeuring van de wereld; dan volgt de goedkeuring of afkeuring van vertrouwden en vrienden. Maar hij zegt dat het hem gelukt was beide van zich af te zetten. Het geheim daarvan was, volgens Müller, dat hij aan zichzelf, aan George Müller gestorven was. Er is geen twijfel aan dat er een duidelijk zichtbare volgorde in deze zaak is te vinden. De wereld staat op de grootste afstand, dan komen zijn vrienden en bekenden. Maar het is voor de mens het moeilijkst om aan zichzelf te sterven, aan zijn eigen goedkeuring of afkeuring van zichzelf. Er zijn heel veel kunstenaars die de meningen van de wereld minachtend bezien. Vindt de wereld hun werk niet goed? "Des te erger voor de wereld", zegt dan de grote kunstenaar. "De mensen zijn zo onkundig dat ze het gewoon niet begrijpen". U kunt immuun worden voor de neming van de menigte, van de massa, van de wereld. Maar dan is daar ook nog de goedkeuring of afkeuring van hen die u na aan het hart liggen, en een nauwe band met u hebben. U hecht veel waarde aan hun mening, en daarom bent u daar meer gevoelig voor. Maar de christen moet die staat bereiken waarin hij zelfs dat te boven komt en beseft dat hij daardoor niet beheerst mag worden. En dan bereikt hij het laatste, het ultieme stadium en dat heeft betrekking op wat de mens van zichzelf denkt — de beoordeling van zichzelf, zijn eigen goedkeuring van zichzelf, en zijn eigen oordeel over zichzelf. U zult in veel biografieën verhalen vinden van die zich van de gevoeligheid over de wereld en over vertrouwde vrienden hadden verlost, maar die ontdekten dat het een ontzettende strijd betekent. Het is een bijna onmogelijk gevecht om geen belangstelling te hebben voor het eigen ik, en in het eigen oordeel over dat eigen ik. Zolang we daar nog steeds belang in stellen zijn we zelfs niet veilig voor die andere twee. Dus, de sleutel tot dit alles is, George Müller herinnert ons daaraan, dat we aan onszelf moeten sterven. George Müller was aan zichzelf gestorven, aan zijn meningen, zijn voorkeuren. Hij was gestorven aan zijn voorkeur, aan zijn genoegens, zijn wil. Het enige waar hij belang in stelde, en zijn enige gedachte was Gods goedkeuring weg te dragen".

Op bladzijde 294 zegt dr. Lloyd-Jones, in aansluiting met het bovenstaande: "Nu, dat is het wat onze Heere hier leert, namelijk dat de christen die staat en toestand moet bereiken, dat hij dit kan zeggen".

In de Christelijke Encyclopedie staat het volgende van Müller opgetekend. Hij wordt in het begin van het artikel genoemd: de "weesvader van Bristol". Hij werd geboren in 1805 bij Halberstadt in Duitsland en stierf op 10 maart 1898 te Bristol, waar hij zich in 1832 vestigde, waar hij zijn leven wijdde aan Evangelieprediking en Chr.-filantropische arbeid, in volstrekte afhankelijkheid van de Heere, zonder enige menselijke aanstelling of vast salaris. Een jaar na zijn dood werd vastgesteld, dat 117 scholen in minstens 10 verschillende landen konden opgericht worden, waarin meer dan 122.000 kinderen chr. onderwijs ontvingen. Er waren 279.000 bijbels, 1.400.000 N. Testamenten en 100 miljoen chr. boeken en traktaten in verschillende talen verspreid. Een nog groter geloofswerk was de verzorging van wees-

kinderen, eerst in gehuurde huizen, daarna in vijf eigengebouwde grote weeshuizen. Rond 10.000 kinderen vonden hier opname. M.s bedoeling was niet enkel de wezen liefderijk te verzorgen, maar bovenal het bewijs te leveren, dat God nog steeds een Hoorder des gebeds is! Want nooit maakte hij zijn noden bekend of vroeg hij hulp aan enig mens; alles ontving hij op het gebed. Hoogstens éénmaal 's jaars verscheen een verslag van hetgeen "God met hem gedaan had" (vgl Hand. 14 : 27). Een bedrag van f 18.000.000,— aan giften ging door zijn handen. Na zijn dood werd zijn totale bezit vastgesteld op nog geen f 800,—. Ook de hem persoonlijk geschonken giften besteedde hij, op het hoogst nodige na, voor anderen.

M. nam een vooraanstaande plaats in onder de zg. Plymouthbroeders. Tegenover het katholiserend kerkbegrip en de exclusieve beginselen van J.N. Darby heeft hij de oorspronkelijke beginselen der Broeders gehandhaafd en verdedigd, om nl. kerkelijke gemeenschap te oefenen (aan het Avondmaal des Heeren) met alle gelovigen, onverschillig van welke richting of denominatie; waardoor zij in de volksmond de naam van Open Broeders kregen.

Op bijna 70-jarige leeftijd begon M. zijn grote zendingsreizen door alle werelddelen, bijna 20 jaar lang. Als 8-jarige reisde hij nog door India, China en Japan, vooral om de zendingen met het Woord te dienen en aan zendingsconferenties deel te nemen.

Tot zover de Chri. Encyclopedie over George Müller.

B.

Voor de Jeugd Nehemia 106

"Voorts woonden de oversten des volks te Jeruzalem; maar de overigen des volks wierpen loten, om uit tien één uit te brengen, die in de heilige stad Jeruzalem zou wonen, en negen delen in de andere steden.

En het volk zegende al de mannen, die vrijwillig aanboden te Jeruzalem te wonen...."

Neh. 11 : 1, 2 v.v.

Beste jongelui!

Over de hoofdstukken 9 en 10 is heel wat geschreven. Ik meen er achttien artikelen aan te hebben gewijd. Alles wat in die hoofdstukken is beschreven zou je kunnen vergelijken met het verloop van een kerkdienst. Daar waren veel mensen samengekomen op dat plein bij de waterpoort te Jeruzalem. Men heeft daar voor God belijdenis gedaan van de schuld die er bij het volk van oude tijden af, was. Men heeft ook daar offers gebracht, die heenwezen naar dat ene Offer dat gebracht zou worden en dat nu gebracht is door de Heere Jezus Christus op de kruisheuvel Golgotha. Men heeft ook dankbaarheid beloofd en betoond door de dankoffers die men bracht tot onderhoud van de dienst des Heeren. Al deze dingen geven in grote lijnen weer datgeen wat er vandaag tijdens een kerkdienst nog plaats dient te hebben. We hebben de toepassingen gemaakt, in de loop dat die ook ter harte zijn genomen. Toepasselijk preken is in onze gelederen altijd nog een gewaardeerde zaak. Een dominee die niet toepasselijk preekt, wordt al gauw aan de kant geschoven, van de nodige afkeuringen vergezeld. Doch of hetgeen toegepast wordt, wat als zodanig wordt aanbevolen, kan men als een vraag laten staan. "Een ieder onderzoekt zichzelf". Dat is ook een liefkoosde uitdrukking die bij een toepasselijke preek hoort. Doch of het ook beoefend wordt, is al weer een vraag, die een ieder voor zichzelf zal dienen te beantwoorden. Want de meeste toepassingen worden altijd voor een ander gereserveerd. "Die en die kon het vanmorgen wel in zijn zak steken". Dat is niet altijd een uitgesproken gedachte, doch wel een gedachte die huist in het hart van menige hoorder. Men houdt dan, om dezelfde beidspraak te blijven hanteren, zijn eigen zak gesloten. "Het is voor mij niet". Zou dat mogelijk de oorzaak kunnen zijn, dat er zo weinig verandert in het kerkelijke leven? Ik geloof het stellig! Denk er op alle manier maar eens over na!

Als de kerk uitgaat en de zondag voorbij is, dan neemt het leven weer zijn gewone gang. De klok staat nooit stil. Dat zegt ons het veel voorkomende woord in het boek Nehemia "voorts". Ook de hierboven afgeschreven tekst begint er mee. "Voorts...." Het leven gaat verder. We moeten weer gaan werken. Ieder heeft zo zijn eigen werk. Kerk en werk lijken op de klank af wel wat op elkaar. Zij hebben ook in de praktijk veel met elkaar te maken. God heeft het zelf gesteld dat we zes dagen moeten werken en dan volgt er een rustdag, die bijzonder gewijd moet zijn aan de Heere en Zijn dienst. Doch de werkdagen die daar op volgen moeten ook overeenkomstig de wil des Heeren worden doorgebracht, en dan is een ieder geroepen om zijn arbeid in het dagelijkse leven zo getrouw te verrichten als de engelen in de hemel dat doen. De engelen in de hemel passen vaardig op de mond des Heeren. Alles wat Hij gebiedt, doet men gewillig en getrouw. Of zij door ons als een voorbeeld worden gezien, is ook een te betwifelen zaak. Daarom des te meer een zaak om over na te denken, omdat God er niet alleen op toe ziet hoe we ons op Zijn dag gedragen in de kerk, maar ook hoe we ons in de week gedragen op ons werk. "Werk is ook Godsdienst", heeft eens iemand terecht gezegd.

Het woordje "voorts" brengt ons van het theologische op het sociale vlak. Een hele overgang. De muur van Jeruzalem was herbouwd. Een gigantisch werk, wat men in 52 dagen geklaard had. "Eendracht maak macht". Dat was bij de herbouw wel duidelijk uitgekomen. Iedereen deed er aan mee om de heilige stad weer door de muur omringd te krijgen. Ik geloof dat zij ten deze voor de kerk anno 1990 wel een voorbeeld zijn. Want de eendracht die op het kerkelijke terrein wordt nagejaagd, is er nog lang niet. Twist en tweedracht zoveel te meer. En dat is niet tot Gods eer. Waar ligt de schuld? Die ligt altijd bij de ander, natuurlijk. Men zegt wel dat we allemaal in de schuld moeten komen. En dat is waar. Doch dat is een zaak die zich niet laat commanderen. Hier moet de Heere aan te pas komen. Dit sluit de verantwoordelijkheid niet uit natuurlijk. We lopen altijd gevaar om op één van de twee klippen te verzeilen. De ene klip is de menselijke activiteit en de andere is de dode lijdelijkheid. De weg daartussen is geen derde weg, zoals dat wel eens genoemd wordt. Want er zijn maar twee wegen. Zeker weten. Doch de weg tussen de menselijke activiteit en de dode lijdelijkheid is wel de moeilijkste weg. Het is de menselijk onmogelijke weg. Wie deze weg betreden mag, ervaart dat datgene wat bij mensen onmogelijk is, mogelijk is bij God. Hebben jullie dat al ervaren? Want dat wordt beleefd hoor!

De muren waren wel herbouwd. "De stad nu was wijd van ruimte en groot, doch des volks was weinig daarbinnen, en de huizen waren niet gebouwd". Neh. 7 : 4. Die tekst zijn we al eerder tegengekomen. Doch het is goed hem hier nog eens te herhalen. Want het geeft de situatie te kennen, zoals die was na de herbouw. Een herbouwde stad, met weinig inwoners en nog ongebouwde huizen. Dus veel te dun bevolkt. Hoe kwam dat toch? Verschillende oorzaken kunnen daar voor worden aangewezen. Want degenen die teruggedraaid waren uit de ballingschap, kwamen bij een verwoeste stad. Het is bij voorbaat niet aantrekkelijk om daar dan regelrecht maar te gaan wonen. Daarbij kwam dat de mensen ook moesten eten. En het nodige daartoe was in de stad niet voor het grijpen. Het wonen buiten de stad, op het platteland, was veel aantrekkelijker. Doch nu de muren herbouwd waren, moest daar verandering in komen. De stad moest dichter bevolkt worden. Daar gaat het eigenlijk over in Nehemia 11. De oversten des volks woonden te Jeruzalem.... Die gaven een goed voorbeeld. Dat is altijd belangrijk wanneer de voorgangers van het volk ook voorbeelden voor het volk zijn. Daar mankeert doorgaans ook nog al eens iets aan. Of moet ik zeggen: Veel! O zeker, het ontbreekt daargaan niet aan "voorbeeldige woorden". Doch de voorbeeldige daden, zie je, daar hapert het meestal. Zeggen hoe het moet, dat komt veel voor.

Doch voordoen hoe het moet, is meestal een zeldzame zaak.

Dat elke voorganger dit ter harte mocht nemen. In de kerk en ook op het werk. Om de stad bewoond te krijgen ging men loten werpen. Eén op de tien moest zich binnen de muren gaan vestigen van de "heilige stad". De andere negen van de tien moesten in de andere steden zich vestigen. Het goede voorbeeld van de voorgangers deed ook goed volgen. Want er waren er ook die vrijwillig binnen de muren van de stad gingen wonen. Zij werden daarvoor door het volk gezegend. Met die vrijwilligers was men blij.

Nu ga ik hier geen bepaald leerstuk indragen. Hoewel hetgeen beschreven is, wel veel lering tot inhoud heeft. Want het valt op dat Jeruzalem hier de "heilige stad" genoemd wordt. Dat lijkt mij niet voor niets alzo geschreven. Want het woord "heilig" wijst altijd op iets apart. Jeruzalem was bij uitstek, en dat is het aparte, de Godsstad. Het was de tempelstad. Dat had in het O.T. grote betekenis. Want in die stad met name, wilde de HEERE Zich openbaren in de tempel, het symbool van Gods genaderijke tegenwoordigheid. Dóór alles wat in de tempel gebeurde, mits gelovig verstaan, kon Jeruzalem haar naam eer aandoen. Want jullie zullen het wel weten dat "Jeruzalem", "stad van de vrede" betekent. Alleen door het geloof in God en Zijn Zoon, Die afgebeeld werd door de offers, kon men vrede met God hebben. In dezelfde zin, zoals Paulus daar later over geschreven heeft in Rom. 5 : 1 en 2. "Wij dan gerechtvaardigd zijnde door het geloof, hebben vrede bij God, door onzen Heere Jezus Christus; door Welken wij ook de toeleiding hebben, door het geloof, tot deze genade, in welke wij staan, en roemen in de hoop der heerlijkheid Gods".

Het herbouwde Jeruzalem een heilige stad. Dat is nog niet het Nieuwe Jeruzalem dat Boven is. Wat de Heilige Stad bij uitnemendheid is. Het aardse Jeruzalem, is zelfs na de her-bouwing onvolkomen geweest. Het was nog menigmaal een bron van onrust en onheiligheid. Dat is het zelfs tot op deze dag toe. Geef er maar acht op. Doch in het Nieuwe Jeruzalem zal alles door de vrede eeuwig bloeien. Daar is geen oorlog meer. Daar is geen onrust meer. Daar kan men nooit meer uit verdreven worden. Daar wordt de rust geschonken. Eeuwige rust. Zalige rust. Dat is dé rust, die er overblijft voor het volk van God. Dan kan men niet meer zondigen. Daar woont de duivel niet. Die is voor eeuwig uitgeworpen. Daar zijn ook de gevolgen van de zonde voor goed verdwenen. Daar zal men altijd met de HEERE zijn. Wat zal dat zalig zijn! Kan het jullie niet tot jaloersheid verwekken? De bevolking van het Nieuwe Jeruzalem is een heilige bevolking, in de Heilige Stad. Daar leeft men alleen tot eervan een Drieënig, driemaal Heilig God.

Jullie aller vriend,

Ds. H.C. v.d. Ent.

Boekbespreking

Verklaring van de Bijbel door Johanne^s Calvin De Profeet Jeremia, deel 4, en Klaagliederen.

Uitgeverij De Groot Goudriaan - Kampen.

Kort geleden is dit deel verschenen. Al een groot aantal delen in deze serie zag het licht. Van sommige delen is er al een derde of vierde druk. Dat laat wel zien dat er grote behoefte is aan deze uitgave. We kunnen die van harte aanbevelen. Niet alleen vele predikanten maken van de verklaring van Calvin gebruik, maar het kan opvallen dat de

verklaring ook te vinden is in de boekenkast van anderen die er behoefte aan hebben om Calvin binnen hun bereik te hebben.

De vertaling van dit deel is van de hand van drs. A. Maljaars. De druk is duidelijk. Het boek laat zich gemakkelijk lezen. Calvin geeft in zijn verklaring onderwijs. We willen een klein gedeelte aanhalen. Ons oog viel er op:

"Laat ons daarom uit deze woorden leren om, als Gods daden ons ongerijmd lijken, ze toch in ootmoed te aanvaarden en ze niet volgens onze berekeningen te beoordelen. Immers, God is niet aan ons oordeel onderworpen. Daarom zijn we, zoals ik al zei, pas dan echt wijs, als we Hem in al Zijn daden nederig aanbidden, zonder met Hem in discussie te treden. Want als we van alles en nog wat aangevoerd hebben, zal Hij ons met één woord de mond snoeren en onze onbeschaamdheid beteugelen, ja, zelfs door te zwijgen zal Hij ons overwinnen; want Zijn gerechtigheid zal te allen tijde al wat ons in gedachten komt verpletteren. Overigens dienen we wel te onthouden wat ik al gezegd heb, dat God nooit met zo'n absolute macht handelt, dat ze van Zijn rechtvaardigheid losgemaakt kan worden. Dat zou namelijk zoiets zijn als Hem door midden delen; want deze eigenschappen, Zijn macht en Zijn rechtvaardigheid, zijn ondeelbaar, ook al komt Zijn rechtvaardigheid vaak niet direct aan het licht. Hoe het ook zij, laat zijn enkelvoudige wil voor ons alleen als een regel voor alle gerechtigheid zijn". Dit staat op bladzijde 158 ter verklaring van het laatste gedeelte van Jeremia 50 : 44.

Dit deel telt 428 bladzijden. Het kost gebonden f 82,50. Er hoort een register bij van aangehaalde Schriftplaatsen in de vier delen van de verklaring van Jeremia en een beknopt zakenregister, samen 16 bladzijden omvattend.

B.

PLAATS UW FAMILIEBERICHTEN IN BEWAAR HET PAND

"PSALMEN" gedrukt in EXTRA GROTE LETTER!

Speciaal voor slechtzienden heeft de GBS het "Boek der Psalmen" in een extra grote letter laten drukken. Ook de berijmde Psalmen (van 1773) zijn in grote-letterdruk verkrijgbaar.

BOEK DER PSALMEN
in de Statenvertaling, 19,5 x 30 cm

f 29,75

Psalmboek berijming 1773, 18,5 x 28 cm

f 45,00

Te bestellen bij de boekhandel of rechtstreeks (zonder postzegel) bij

GBS

GEREFORMEERDE BIJBELSTICHTING
ANTWOORDNUMMER 18 3300 WB DORDRECHT

Westkapelle TE HUUR

vacantiehuis en luxe sta-caravans op zeer mooi en rustig plekje op boerderij dichtbij het strand, tel. 01187-1441.

TEXEL bungalows, sta-caravans, volledig pension: 02220-18391 voor folder of inlichtingen

vakantiecentrum
De Verrassing

VERDER GEZOND?

Tegen praktisch iedere kwaal is kruid gewassen. O.a. bronchitis, bedwateren, bloedzuiverend, eczeem, blaas en urine, dikke darm, galsteen, wisselzaren, slapeloosheid, suiker, reumatiek, zenuwen enz.

Kuur voor een maand f. 15,- incl. verz.kosten.

DROGISTERIJ SIKKING

Barrevoetstraat 5 - 2011 WL Haarlem
Telefoon 023 - 312882, b.g.g. 023 - 324606